

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

**ФОРМУВАННЯ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ 3 КЛАСІВ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-451 групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Спеціалізація: українознавство
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Деменська Яна Ігорівна
Керівник к.пед.н., доцентка Чабан О.В.
Рецензен вчит. вищ.кат., Ребенок О.Ю.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи розвитку аудіативних умінь в учнів початкових класів.....	5
1.1. Психолінгвістичні аспекти розвитку аудіативних умінь дітей молодшого шкільного віку.....	5
1.2. Інформаційно-комунікаційні технології у роботі з розвитку аудіативних умінь учнів на уроках української мови.....	7
РОЗДІЛ 2. Особливості інформаційно-комунікаційних технологій як засобу розвитку аудіативних умінь учнів 3 класу.....	13
2.1. Методичні особливості формування навички аудіювання в початковій школі.....	13
2.2. Система вправ, ігор спрямованих розвиток аудіативних умінь засобами ІКТ-технологій.....	18
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРА.....	30
ДОДАТОК А «Система вправ різних видів для роботи над наголошенням слів у початковій школі»	
ДОДАТОК Б «Система вправ різних видів для роботи над вимовою слів у початковій школі»	
ДОДАТОК В «Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету»	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Підвищення якості освіти, у зв'язку з динамічним розвитком інформаційного суспільства активізували проблему зміни освітнього середовища із використанням ІКТ-технологій, які спрямовані на формування мислення, мовлення учнів, розвитку аудіативних умінь.

Законодавча база початкової освіти, а саме: закони України "Про освіту"; "Про мови"; концепція "НУШ"; Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти; відкриває нові шляхи для успішної реалізації особистісно-інтелектуального розвитку кожного учня. Саме розвиток мовлення, та його складових, висувають потребу в інноваційних освітніх тенденціях.

Проблемі розвитку мовлення та його складових було присвячено велику кількість наукових праць. Теоретичні аспекти розвитку мовленнєвої системи представлено в працях О. Савченко, Л. Варзацької, О. Мельничайко, С. Омельчука, Л. Паламар, М. Пентиліук, М. Вашуленка, К. Пономарьової, О. Прищепи, С. Дорошенка, О. Біляєва та ін.

Процес навчання є досить складним для кожного з учнів, а особливо на уроках української мови, тому значну роль треба відвести теоретично-практичній підготовці до уроку, оптимістичним варіантом такої роботи являється застосування ІКТ-технологій в початковій школі.

Головним завданням розвитку освітнього процесу України є індустріалізація засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо)

ІКТ-технології являють собою сукупність інтерактивних засобів, що дають змогу одночасно працювати з зображеннями, текстом, відеофільмами, мультимедійними презентаціями. Таким чином застосування в навчальному процесі таких технологій на уроках української мови оптимізує навчальний

матеріал та сприятиме розвитку у молодшого школяра від мовленнєвих навичок (формування аудіативних умінь)

Науковці наголошують на значимості мультимедійних засобів в освітньому середовищі, так як вони дають змогу підвищити розумові здібності учнів, сприяють розвитку критичного мислення. Адже мультимедійне забезпечення дає змогу в неперервності освітнього процесу.

Актуальність і недостатній рівень визначеної проблеми в теорії та шкільній практиці зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи

Об'єкт дослідження – освітній процес на уроках української мови у початкових класах.

Предмет дослідження – методика формування аудіативних умінь учнів 3 класів на уроках української мови із застосуванням ІКТ-технологій.

Мета дослідження полягає в узагальненні теоретичних напрацювань методики формування аудіативних умінь учнів 3 класів із застосуванням інформаційно-комунікаційних засобів на уроках української мови.

Відповідно до теми й мети дослідження визначено такі **завдання**:

- 1) Узагальнити теоретичні засади розвитку аудіативних умінь учнів 3 класів на уроках української мови із застосуванням ІКТ-технологій;
- 2) Охарактеризувати зміст основних понять дослідження;
- 3) Систематизувати вправи, ігри спрямовані на розвиток аудіативних умінь засобами ІКТ-технологій.

Для розв'язання окреслених завдань використано такі **методи дослідження**:

- теоретичні (аналіз і синтез психолого-педагогічної літератури, лінгводидактики, психолінгвістики);

Апробація результатів дослідження відбулася на міжнародній науково-практичній конференції «THE WORLD OF SCIENCE AND INNOVATION» у Лондоні.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

1.1. Психологічні та психолінгвістичні аспекти розвитку аудіативних умінь дітей молодшого шкільного віку

Розвиток мовлення у дітей молодшого шкільного віку відбувається в процесі побудови та вдосконалення усного мовлення, з яким аудіювання тісно пов'язане. Практика показує, що одним із найважливіших завдань на уроках української мови є формування і розвиток навички аудіювання.

Аудіювання і говоріння виступають двома сторонами усного мовлення. Ці дві складові взаємодоповнюють одна одну. Без аудіювання не може бути сталого говоріння. Проте у взаємодії з говорінням може бути самостійним (слухання лекцій, виступів, доповідей).

Дослідники відносять аудіювання і говоріння за характером мовленнєвого спілкування до одного з видів мовленнєвої діяльності, яка реалізується в безпосередньому спілкуванні.

За спрямованістю на прийом, видачу мовленнєвої інформації аудіювання як і читання є рецептивним видом мовленнєвої діяльності (на відміну від говоріння і читання є рецептивний вид мовленнєвої діяльності. [32].

Аудіювання, на відміну від говоріння і письма, є невираженою внутрішньою формою перебігу процесу мовної діяльності. Рушійною силою цього процесу є здатність до осмислення, узагальнення, розпізнавання, активація слуху та уваги, вміння групувати та узагальнювати інформацію в пам'яті. Саме предметом аудіювання є вміння розпізнавати закодовану інформацію в мовному потоці.

Аудіювання являє собою складну розумову діяльність мовлення, яка оснований на природних здібностях, які посилюється в процесі

індивідуального розвитку людини. Мовленнєво-перцептивні передумови та інтелектуальна сторона цієї діяльності є базуючими факторами формування цієї здатності.

У програмі з української мови аудіювання, як самостійний вид мовленнєвої діяльності прописаний відносно недавно, адже мовленнєва діяльність учнів ґрунтувалася лише на розгляді усних та письмових творів, переказів та творів ділового мовлення.

Основою в оволодінні мовою покладено вміння аналізувати, слухати розрізняти та розуміти почуту інформацію. Тому вдосконалення аудіативних навичок є однією з головних завдань початкової школи.

На жаль сьогодення показує, що в шкільній практиці все частіше відбувається спрощення аудіативного матеріалу. Саме тому є досить обмеженим формування мовленнєвої та комунікативної діяльності школярів [3].

Дослідження показують, що від вміння утримувати великий обсяг матеріалу в пам'яті, що є одним з основних психофізіологічних механізмів, залежить аудіювання, як один із складних видів мовленнєвої діяльності.

Проводячи опитування вчителів початкової школи, нами було виявлено, що вчителі не надають належної уваги розвитку аудіативних навичок, як самостійного виду мовленнєвої діяльності, відводячи їй окремий урок чи частину уроку. Зазвичай знайомство з аудіативним матеріалом відбувається напередодні контрольного аудіювання, так як вважають, що в учнів уже на достатньому рівні сформована навичка сприйняття мовного потоку на слух. Недооцінюючи аудіювання, вважаючи його одним з найлегших видів мовної діяльності, вчителі можуть наштовхнутися лише на умовний результат цієї навички, який виражено лише в бальній системі (оцінка результату аудіювання), але чи свідчить це про те, що учні на достатньому рівні засвоїли та набули цієї навички.

Тому такий погляд на аудіативні вміння не відповідає програмовим вимогам з української мови.

У роботі з текстом вчитель повинен не тільки домогтися прослухання учнями тексту, формуючи тему й основну думку, але і в широкому спектрі розкрити композиційну побудову тексту, його стильові особливості, відповідність заголовку до даного тексту.

Ефективність аудіювання залежить передусім від правильного методичного конструювання уроку вчителем. Педагогові необхідно чітко дотримуватися трьох основних етапів: мотиваційного, аналітико-синтетичного та виконавчого [39].

Рівень труднощів текстів для аудіювання завжди повинен бути трохи вище мовних можливостей учнів на даному етапі навчання.

Доцільно підбирати тексти по ступеню їх важкості:

- цікаві, з одним героєм;
- розповіді, в яких діє кілька персонажів;
- включення в текст надлишкової інформації (порушена хронологічна послідовність або ланцюг подій «обростає» поясненням причини, місця, часу);
- розповіді із двома паралельними лініями оповідання;
- тексти, що представляють собою опис або складне міркування тощо. [5]

Навички слухання та розуміння потрібно розвивати та вдосконалювати в різних мовних стилях та жанрах. Вимоги до аудіоматеріалів повинні відповідати принципу збільшення складності.

Таким чином, аудіативні уміння є основою для мовленнєво-комунікативної складової всієї мовної системи. Від того, настільки школяр розуміє суть прочитаного, почутого, залежить рівень сприйняття та усвідомлення інформації.

1.2. Інформаційно-комунікаційні технології у роботі з розвитку аудіативних умінь учнів на уроках української мови

Одним з пріоритетних напрямків підвищення якості освіти являється комп'ютеризація процесу навчання. Саме тому навчальні заклади приділяють велику увагу цій проблемі.

Не оминули такі перетворення і процесу навчання української мови в початковій школі. Можемо спостерігати значну кількість змін у методиці навчання, технічному та цифровому забезпеченню процесу навчання школярів.

Сьогодні провідне місце в навчальному процесі відводиться традиційним засобам викладання – друковані джерела(підручники, зошити з друкованою основою), дошка, крейда. Але завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям процес навчання помітно урізноманітнівся. Адже будь-яку форму роботи на уроці можна доповнити відео, мультимедійною презентацією, анімацією, застосувати інтерактивну дошку. Такі методи роботи підвищують увагу, пізнавальний інтерес, творчі вміння учнів. Методику такої роботи в своїх працях описували відомі дослідники такі, як Е. Полат, С. Новиков, Л. Цветкова, Е. Дмитрієва та інші.

Через те, що у дітей недостатньо розвинений кругозір, багато школярів мають слабкі аудіативні навички. Учням зазвичай важку об'єднувати почуті звуки в групи, бо частіше за все звуки в житті дитини, їх аналіз і синтез відходить на другий план. Вчителю важливо звернутися до чуттєвої сторони кожного учня, активізувати дитячий центр відчуття.

Роль ІКТ-засобів значно зростає, оскільки вони реалізують якісні освітні програми та сучасні програми комп'ютерних навчальних систем. Процес отримання та засвоєння отриманої інформації значно підвищується, адже потік інформації направлено до мозку різними каналами, які реалізують ефективно та результативно тренування. Саме завдяки цьому, значимість ІКТ-технологій значно підвищуватиметься з розвитком комп'ютеризованого освітнього середовища.

В учнів початкових класів в обов'язковому порядку мають сформуватися аудіативні вміння, адже вони є невід'ємними складовими розвитку мовленнєвої системи дитини.

Важливою умовою, при вивченні рідної мови, є розвиток усного мовлення, відповідно до Державного стандарту початкової освіти та навчальної програми з української мови для 1-4 класів, визначається основна змістовна лінія - комунікативна, що включає розвиток усного та писемного мовлення, здатність використовувати мову як засіб спілкування, як засіб впливу..

Уміння слухати, розуміючи прочитане, являє собою доволі складний комплекс компонентів: виокремлення та розчленування почутих звуків; інтеграція почутого у смислові групи; утримування інформації у пам'яті під час слухання; контроль власної комунікативної поведінки; ймовірне прогнозування інформації.

Кожен учень, вивчаючи рідну мову, дотримується системи правил цієї мови. Тому він розуміє інших, а вони його. Елементи мови, якою вона користується, стають її надбанням, вони користуються нею в мовленнєвій діяльності, вони є одиницями її мовлення. Отже, мовлення - це ті елементи рідної мови, якими дитина користується в різних життєвих ситуаціях.

Велике значення розвитку аудіативних вмінь учнів приділяли лінгвісти. Зокрема на меті стояло запозичення зарубіжної методики навчання аудіювання в українську мову, чим і займався В.Андросюк, який дослідив особливості сприймання тексту наукового стилю учнями з точки зору психології; М.Антонюк розробив порівняльну характеристику розуміння мовної інформації, в залежності від виду її сприймання; необхідність застосування на рідній мові доводила І.Гудзик, вона розробила низку методик для початкової школи, які підкреслювали необхідність використання вправ на розвиток аудіювання.

Аби урок з використанням ІКТ-технологій був методично правильним, вчитель повинен серйозно підготуватися до нього. Вчителю як теоретично,

так і практично необхідно володіти різними програмовими надбаннями: графічні редактори, веб-редактори, програми для роботи зі звуком та відео, флеш-анімації, програми для створення презентацій.

ІКТ-технологій інтегрували в собі елементи різноманітних методик (проектного, розвивального, особистісно-орієнтованого навчання), надаючи кожному здобувачу початкової освіти знання, уміння і навички, які основані на інтересах, цінностях, здібностях та можливостях дитини, що допоможе дитині успішно реалізувати себе в інформаційному суспільстві.

На уроках української мови доцільно використовувати таке комп'ютерне забезпечення як:

- Електронний підручник
- Статистичні таблиці
- Динамічні таблиці
- Аудіо тексти
- Тестові завдання
- Диктанти
- Медіа-твори
- Віртуальні екскурсії

Роботу з використанням ІКТ-технологій краще планувати в другій половині уроку, оскільки працюючи з комп'ютером діти активно працюють, перезбуджуються, це сприятиме неефективному засвоєнню подальшого теоретичного матеріалу. Робота за комп'ютером повинна відповідати поставленим санітарно-гігієнічним вимогам.

Використання ІКТ робить урок більш цікавим та інтерактивним. Але застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроці не може бути занадто тривалим, адже найважливішим є взаємодія між вчителем та учнем, яка підвищує ефективність застосованої технології. Аудіовізуальні засоби навчання, використані під час уроку, повинні чітко представляти одразу предмет і дію. Сюжети, які використовує вчитель під час демонстрації

дії, того чи іншого предмету, повинні бути приближеними до реального життя, близькі дитині за темою, і тривати в середньому 3-5 хвилин, аби сприяти розвитку мовленню молодшого школяра.

Велике значення на уроках української мови відведено використанню аудіозаписів, озвучених фільмів чи діафільмів, які виконують певні функції.

По-перше, вони являються формувальним інструментом аудіювання, як одним із видів комунікативної діяльності. Цей процес може відбуватися під час перегляду телепередач, фільмів, прослуховування радіо, музичних творів, які входять в програму навчання аудіювання.

По-друге, школярам надається можливість сприймати вимову не тільки вчителя, але й інших оповідачів у різному виконанні (чоловік/жінка/дитина) у межах одного стандарту вимови. Таким чином, діти мають змогу проаналізувати свою вимову, якщо є сенс то покращити її. Повторювання вимови за вчителем не є доцільним процесом, саме прослуховування аудіоматеріалу дає підставу на осмислення дитиною того, що її мовлення повинно бути насичене власними емоціями, які вкладає кожен мовець в свій мовний потік, а не просто повтором почутого. У цьому процесі в учнів формується інстинкт сприймання інформації на слух, що дозволить розуміти мову різних людей. Саме такий процес сприяє формуванню комунікативної навички.

До основних вправ з застосування ІКТ-технологій належать:

Слухові вправи	Зорові вправи	Комбіновані вправи з одночасним використанням аудіовізуальних засобів
1) сприймання слів, фраз, приказок, прози, пісень з метою їх розуміння, повторення і постанови вимови.	1) назвати окремі предмети, представлені малюнком, картиною, фільмом, їх ознаки, дії;	1) вправи з попереднім поясненням (наприклад: уважно переглянути його запис, на цій основі скласти запитання чи дати відповідь на задані питання);

2) сприймання супровідного тексту до картини, фільму і його повторення;	2) назвати дії, ситуації, дійові особи, скласти план-запис малюнка;	2) вправи без пояснення(прослухати текст і переказати чи дати відповіді на питання).
3) сприймання фонетичних, лексичних, граматичних вправ і завдань, їх виконання з графічним, звуковим записом чи усно	3) скласти аналогічні ситуації, розповіді, дати їм оцінку.	

Отже, інформаційним технологіям сьогодні відведена одну з головних ролей в педагогічному світі. Вони реалізуються в таких засобах як: анімаційна комп'ютерна графіка (мальовані фільми, тривимірна графіка), мультимедіа ресурси (текстові, графічні редактори), робота з музикою та звуком (мовлення, музика, ефекти), що вміщуються в єдину систему, яка складає перспективу для подальшого успішного розвитку як навчального процесу, так і освіти в цілому.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ 3 КЛАСУ

2.1. Методичні особливості формування навички аудіювання в початковій школі

На основі досягнень психолінгвістики, лінгводидактики і методик за основу вибору текстів для слухового сприйняття учнів початкової школи визначено кілька критеріїв, умовно розділених на наступні групи: тематико-семантичні; пізнавальний; інформативний; структурно-композиційний; жанрово-стиль; критерій доступності; загальний обсяг і тривалість звучання аудіоматеріалу.

При доборі тексту для сприймання на слух школярами, необхідно дотримуватися певних критеріїв вибору:

- за змістом текст повинен відповідати триєдиній меті (навчальна, розвиваюча, виховна). Текст повинен бути динамічним і нести певну ідею. Також в тексті можуть зустрічатися певні незнайомі слова, які пояснює вчитель або ж пояснення їх відбувається в контексті роботи з самим текстом.

- обов'язково слід урахувати труднощі мовленнєвого оформлення тексту – фонетичного, лексичного, граматичного, стилістичного; обираючи текст, необхідно прослідкувати чіткий порядок основної думки твору, щоб почути краще сприймалось слухачами.

- підбираючи текст обов'язково треба урахувати вікові особливості дитини, тому що перенасиченість тексту невідомими фактами, словами важкими для вимови дитини ускладнить сприймання почутого.

- обираючи аудіотекст, необхідно врахувати життєву необхідність твору, яка відповідає інтересам школяра відповідного віку.

- робота над сприйманням тексту не повинна перевищувати 3-5 хвилин, тому що ефективність сприймання поступово зменшуватиметься [5].

Методика розвитку аудіативних умінь молодших школярів побудована на основі синтезу основних критеріїв добору текстового матеріалу.

Науковці систематизували основний перелік аудіативних вмінь, якими повинен оволодіти здобувач початкової освіти:

1. **Уміння орієнтуватися в ситуації спілкування**, тобто визначати насамперед власну мету під час сприймання усного мовлення; створювати первинне уявлення про можливий зміст висловлювання.

2. **Уміння орієнтуватися в змісті висловлювання**: сприймати повідомлення, запропоновані один раз, у цілому, без пропусків; утримувати в пам'яті деталі прослуханого; формулювати тему і основну думку почутого повідомлення; добирати до нього заголовки відповідно до теми чи основної думки; запам'ятовувати зміст і особливості мовленнєвого оформлення повідомлення; відповідати на запитання за прослуханим.

3. **Уміння визначати структуру усного повідомлення**: осмислювати і фіксувати (у пам'яті чи на папері) загальну структуру висловлювання; складати простий план почутого; встановлювати логічні зв'язки між елементами сприйнятого на слух тексту (висловлювання); ставити власні запитання до смислових частин почутого повідомлення.

4. **Уміння оцінювати мовленнєве повідомлення**: робити висновки з почутого; висловлювати власну думку щодо сприйнятого; підтверджувати чи заперечувати запропонований учителем висновок (на основі почутого тексту); переказувати сприйняте за допомогою записів чи без них

[15].

Отже, систематична робота над формуванням аудіативних навичок молодших школярів протягом усього періоду навчання української мови, дає

можливість перейти від загального розуміння тексту до більш деталного, вибіркового, що складає основу опанування такого складного виду мовленнєвої діяльності – аудіюванню.

Навчання аудіюванню не можливо без використання специфічних методів, які підкреслюють особливості формування аудіативних вмінь під час уроків української мови.

Саме використання наступних методів є найбільш доречними на уроках української мови:

- організаційний метод;
- антиципаційний метод;
- контрольо-перевірний метод.

Від того, наскільки вчитель зможе організувати клас, залежить концентрація уваги та активізація пам'яті школяра, адже відбувається не тільки сприймання змістової складової прочитаного, але й мовної форми [23].

Важливо зосередити увагу аудиторії над текстом. Адже незначне відволікання від почутої інформації, може повністю змінити зміст почутого, спотворити розуміння тексту.

Отже, від того, наскільки учень вміло може зосередити увагу під час аудіювання, систематизувати й проаналізувати почуту інформацію залежить і результат сприймання тексту. Тому наявність уваги, є вихідною успішною складовою аудіативної навички. Аби забезпечити увагу, необхідна чітка організація слухання: наявність тиші, чіткість та лаконічність завдань, робочий порядок в класній кімнаті. Усе це підкріплюючись ігровими прийомами забезпечує належний рівень засвоєння аудіативних вмінь.

В основі антиципаційного методу лежить на розвиток в учнів умінь передбачати зміст повідомлення. Ймовірне прогнозування відіграє в процесі аудіювання важливу роль і дозволяє мовцю за початковими конструкціями (словами, реченнями) передбачити кінцівку висловлювання та визначити загальну мету повідомлення. [2].

Основними прийомами, що забезпечують реалізацію цього методу, є спеціальні завдання:

- а) закінчити фразу, речення, виходячи зі змісту раніше прослуханого;
- б) за поданим заголовком, групою слів, темою, малюнком з'ясувати можливий зміст розповіді (про що, про кого);
- в) прослухати вірш і додати останнє слівце у рядку.

Доцільно під час добору таких завдань продумати засоби наочності, вони підвищуватимуть мотивацію та активізують інтерес молодшого школяра. Наприклад, можна запропонувати учням сюжетні малюнки, які характеризуватимуть пропущене слово в тексті, який читатиме вчитель. Він читатиме текст, роблячи паузи, а діти будуть підбирати ту картку з малюнком, яка характеризуватиме місце пропуску в тексті.

Контрольно-перевірні методи застосовуються як з метою розвитку вмінь розуміти зміст прослуханого, так і для визначення рівня сформованості аудіативних умінь і навичок.

Взагалі навчання аудіювання передбачає формування умінь сприймати усне мовлення як при безпосередньому спілкуванні, так і у звукозапису.

М.Пентилюк запропонувала таку структуру уроків аудіювання:

1. Вступне слово вчителя (мотивація навчальної діяльності учнів).
2. Актуалізація опорних знань учнів (відомості про мовленнєву діяльність).
3. Ознайомлення учнів з технологією аудіювання.
4. Аудіювання тексту.
5. Робота з тестами.
6. Підбиття підсумків уроку.
7. Домашнє завдання [9].

Також слід звернути увагу на перевірку вмінь сприймати на слух незнайомий текст і розуміти після прослуховування його зміст, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, визначати основну думку твору.

Перевірка аудіативних умінь здійснюється фронтально: вчитель зачитує текст, після чого задає запитання за змістом прочитаного, аби констатувати рівень засвоєння почутого учнями, після того школярі прослухують запитання і відповідають за змістом прослуханого тексту або ж обирають правильний варіант відповіді, запропонований вчителем.

Основними видами робіт з писемного мовлення є перекази і твори. Написанню їх передують підготовчі вправи. Програмою передбачені усні і письмові перекази, твори. Вчителю необхідно навчити виділяти основну думку прочитаного, аби текст був повністю підпорядкований їй, дібрати такий матеріал за планом, систематизуючи який, ми отримаємо рівну залежність між композиційною формою і змістом прочитаного.

Необхідно розвивати також вміння чітко та лаконічно висловлювати свою думку усно та на письмі. Така робота поступово наблизить до формування основних аудіативних навичок

Рівень мовленнєвої культури і забезпечення мовленнєвого середовища повністю реалізуються на уроках української мови. В його структурі обов'язково передбачається робота з розвитку мовлення учнів, причому всіх видів - слухання, говоріння, читання і письма [15].

Для активізації розумової діяльності школяра необхідно використовувати твори різних жанрів, зокрема художнього або науково-популярного твору, які зображуватимуть чіткий порядок фактів, подій, зіставляючи які, ми проводимо аналітичні та синтетичні операції

За типовою освітньою програмою початкової школи визначено обов'язкові результати в опануванні навичками аудіативної роботи.

<i>Клас</i>	<i>Обов'язкові результати навчання</i>
2 клас	уміння спостерігати за вживанням образних слів і висловів у тексті, зіставляти слова, близькі за значенням.
3 клас	спостереження за значенням слів, прямим і переносним, випадками багатозначності й омонімії. Учні мають змогу

	ознайомитися з синонімами, антонімами, з окремими фразеологізмами
4 клас	знання учнів про слово розширюються внаслідок практичного використання різних лексем в усному і писемному мовленні та спостереження за їх вживанням у художніх текстах.

Аби зміст тексту краще запам'ятовувався учнем, необхідно навчити їх виділяти ключові слова та поняття, здійснювати змістово-композиційний аналіз тексту, спрямований на те, щоб допомогти дитині краще засвоїти почуте, розвивати слухову пам'ять [7].

Отже, успішне формування аудіативних умінь залежить від самого слухача і рівню розвиненості його слухової пам'яті, мовленнєвого слуху, концентрації уваги та особистих інтересів; від мовних особливостей тексту, які повинні відповідати розумовому рівню та віковим особливостям школяра; умов сприймання текстового потоку і засобів його реалізації.

2.2. Система вправ, ігор на розвиток аудіативних умінь засобами ІКТ-технологій

Застосування комп'ютера дозволяє і вчителю, і учневі спостерігати за ходом подання навчального матеріалу, формуючи необхідні знання та вміння. На фоні цього учні вчать своєчасно запобігати помилкам у роботі, розвивають індивідуальні вміння та навички працювати як індивідуально, так і в груповій роботі.

Хоча і використання комп'ютерних технологій на уроці сприяє активному розвитку розумових здібностей учнів, проте не варто нехтувати негативними наслідками активного використання ІКТ-технологій у навчанні:

- мовлення школяра поступово біднішає, відповіді зазвичай однотипні, які використовуються в прикладах готових машинних варіантах;
- неналежна увага відводиться каліграфічним навичкам, з якими пов'язано розвиток психічних процесів дитини;

- недостатній рівень комунікації з однолітками, через повне поринення в комп'ютерний простір;
- комп'ютер не замінює процес навчання, адже навчання дитини відбувається в повній взаємодії між вчителем та учнями.

Тому обов'язково, вчитель повинен у заходах уроку передбачати компенсацію негативних наслідків: підібрати такі вправи, які б реалізували поєднання як усного так і письмового мовлення учнів, роботу як індивідуальну, так і групову, аби здійснювати прямий педагогічний контроль за виконанням вправ учнями за комп'ютером з повним або частковим аналізом їх роботи.

В ході педагогічного спостереження, на базі практики Херсонської міської гімназії №6 Херсонської міської ради, було виявлено, що при роботі з застосуванням ІКТ-технологій, школярі краще засвоюють навчальний матеріал, підвищується інтерес до почутого, активно працює мислиннева діяльність. Використання комп'ютера націлює школярів на розвиток уваги, спостереження, розвитку вміння планувати свою навчальну діяльність, приймати самостійні рішення. Також переглядаючи відеозображення, навчальні фільми, слухаючи відривки музичних творів, у дітей швидше знімалася напруга, їм легше було переходити від одного виду діяльності до іншого. Також така робота сприяла розвитку естетичних смаків молодших школярів.

При застосуванні ІКТ-технологій в навчанні слід звернути увагу на фізіологічний процес сприймання інформації. З 4 млн. нервових закінчень (волокон), що передають сигналами інформацію до організму людини, 2 млн. нервових закінчень припадає на зір і лише 60 тис. - на слух. Це призводить до того, що людина зорovo краще сприймає через зоровий канал (рис. 16), а в поєднанні із слуховим каналом, сприймає весь обсяг матеріалу, який отримує.

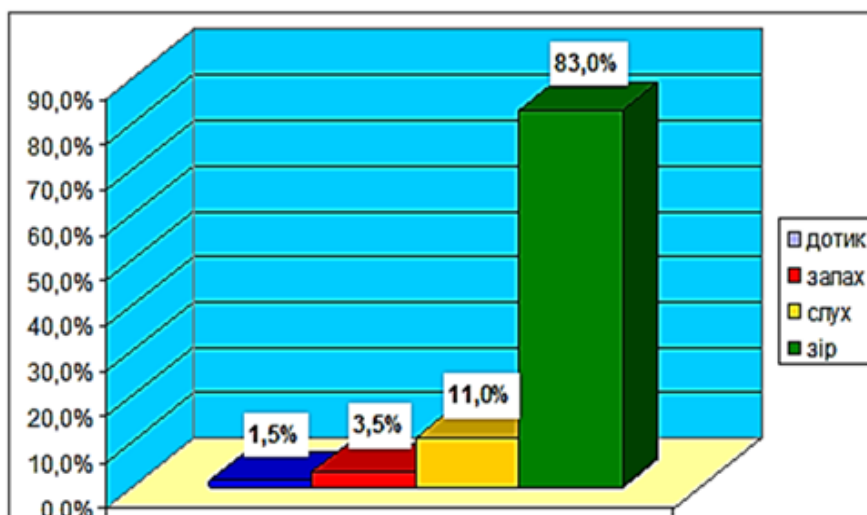

Рис. 16 Діаграма розподілу обсягів сприйняття повідомлень через органи чуття

Тому у роботі слід насичувати навчальний матеріал і візуалізованими повідомленнями, які зменшують обсяг теоретичного матеріалу, аби уникнути перевтоми учнів, зниженню активної діяльності, при цьому не втративши навчальне значення.

Разом з тим, дослідження вчених вказують на те, що запам'ятовування отриманих відомостей має дещо інший характер і зовсім не пов'язані з отриманою інформацією поданою через органи чуття (рис. 17).

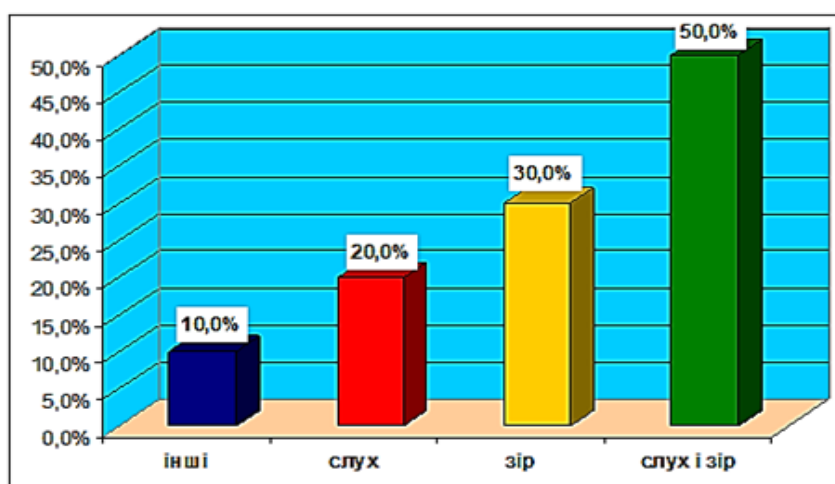

Рис. 17 Діаграма обсягів запам'ятовування інформації, отриманої через різні органи чуття

Найкраще дитина запам'ятовує відомості подані в поєднанні вербальної та візуальної форм передачі інформації. це говорить про те, що вчителю необхідно підбирати комбіновані форми роботи. Подаючи візуальні засоби, необхідно не забувати про словесний коментар вчителя, повного пояснення кожного з елементів побаченого.

Варто постійно пам'ятати про систему вправ, яким повинен оперувати кожен вчитель. Їх умовно можна розділити на три підсистеми у ході формування аудіативних навичок.

Перша група вправ пов'язана з вмінням сприймати на слух почуте. Тобто прогнозувати інформацію з приводу почутого, оперувати нею в пам'яті. Кожен з цих механізмів повинен формуватися на уроках мови.

Таким чином, перша група вправ націлена на розвиток мовного слуху дитини та розширенню пам'яті. Варто пам'ятати, що об'єм інформації повинен відповідати програмовим вимогам дитини відповідного віку, а виконання завдань починається, після одноразового прочитання тексту вчиелем або прослуховуванням за допомогою аудіотехніки [14].

Друга група вправ спрямована на розвиток навичок, пов'язаних з різними видами аудіювання (глобальне, детальне, критичне). Вправи на глобальне аудіювання даються школярам досить легко. Середньої важкості сягають вправи на детальне аудіювання, це спостерігається на прикладах текстів науково-популярного або публіцистичних стилів. Найбільш складним видом аудіювання є критичне. Оскільки учням необхідно творчо переробити інформацію так, вміло висловити і довести свою точку зору.

Третя група включає завдання на вдосконалювання навичок сприйняття й відтворення монологічної й діалогічної мови.

У системі вправ для навчання аудіювання виділяють три основні групи вправ:

1. Вправи, що готують до аудіювання (формування навички сприймання на слух мовленнєвих одиниць на рівні речень та надфразових єдностей). Сюди можна віднести наступні види вправ:

<i>1. Вправи на визначення граматичних орієнтирів. Вміння визначати синтаксичні функції слів у реченнях допомагає розумінню тексту в цілому.</i>
<i>2. Вправи на здогадку про значення незнайомих слів.</i>
<i>3. Вправи на розуміння речень, що містять незнайомі слова, які не впливають на розуміння смислу висловлювання.</i>
<i>4. Вправи на антиципацію (прогнозування).</i>
<i>5. Вправи на виділення різноманітних категорій смислової інформації: родової категорії; категорії часу; категорії місця; категорії причини тощо.</i>
<i>6. Вправи на визначення різних видів зв'язків між реченнями.</i>
<i>7. Вправи на визначення основної думки в групі речень.</i>
<i>8. Вправи на розвиток аудитивної пам'яті, аудитивної уваги</i>

2. Вправи в аудіюванні текстів. Група цих вправ призначена на розвиток вмінь сприймати аудіотексти. До них віднесемо:

<i>1. Вправи на прогнозування змісту тексту та розвиток уваги.</i>
<i>2. Вправи на знаходження смислового зв'язку між окремими частинами тексту.</i>
<i>3. Вправи на зв'язування логічної послідовності подій.</i>
<i>4. Вправи на розуміння тексту без домислювання.</i>
<i>5. Вправи на розуміння основної думки тексту</i>

3. Вправи для контролю аудіювання

Контроль аудіювання може здійснюватися вербальним і невербальним способом. Водночас він повинен мати індивідуальний характер і займати невеликий проміжок часу. Сьогодні методисти не прийшли до одного висновку у підборі вправ, які б змогли здійснити усний і письмовий контроль за допомогою засобів прослуханого [32].

Деякі з науковців (О.І.Вишневецький) віддають перевагу вибіркового усному опитуванню, яке більшою мірою націлене на учнів зі слабкою навчальною успішністю. Інші, зокрема В.Натальїн, В.Паращун у своїх практиках застосовують тестовий контроль, але він не може чітко прослідкувати рівень засвоєних знань.

Раціональним поєднанням є взаємозв'язок між короткими письмовими завданнями і творчим добором вправ. Адже в аудіюванні повинні брати учні усього класу, тому підбір завдань повинен мати рівневий характер, інакше деякі учні втратять інтерес до роботи.

Впроваджуючи певне завдання, потрібно пам'ятати про те, що в його меті заложено особистісний розвиток учня, розвиток його знань, умінь і навичок. Також прослухане повідомлення учнем, у ході аудіювання, повинно давати чітку відповідь тому, з якою метою йому пропонується ця інформація, що корисного він може отримати з неї.

Тоцька Н.І. для розвитку аудіативних умінь пропонує такі завдання:

- повторити завдання вчителя;
- скласти стислий чи розгорнутий план прослуханого;
- записати під час слухання все, що слухач вважає необхідним запам'ятати;
- закодувати одержану інформацію в таблицях, схемах тощо;
- докладно чи коротко відповісти на запитання за прослуханим;
- дати оцінку суті й формі повідомлення, звернути увагу на інтонаційне оформлення;
- критично осмислити почуте з магнітофону чи грамзапису;

[40].

Розвиток комунікативних навичок учнів забезпечують вправи й завдання на формування вміння уважно й вдумливо слухати, відтворювати та аналізувати почуте, застосовувати різні форми мовних жанрів у відповідності до мовної ситуації.

Розвивати в школярів уміння розрізняти звукові форми слова, диференціювати їх. Саме здібність сприймати слова з голосового потоку і визначати їх фонетичні особливості допомагають вправи на диференціацію звукової форми слова:

Приклад вправи. Визначити, який звук змінюється, додати слово у ряд, замінивши відповідний звук.

нора- гора- (кора); сир- тир- (мир);

галка- гілка- (голка); зірка-дірка-(нірка).

Вправи, спрямовані на вміння аналізувати звуки, розвиток уважності, здібність сприймати слова з голосу і визначати їх фонетичні особливості:

Наприклад: Послухайте слова, змініть у словах один або два звуки так, щоб утворилось нове слово: *Лис- (лось, ліс); вага- (нога, вата); рулет- (букет, буфет); нічка-(нічка, річка).*

Вправи над розвитком загального поняття про будову слова та словотвір, вмінню утворювати нові слова від поданих, добирати спільнокореневі слова, і при цьому розвиваючи мовленнєву діяльність учнів та вміння логічно мислити.

«Виконай за зразком» Прочитайте складені слова, поясніть їх значення та назвіть слова від яких вони утворилися:

Носоріг=ніс + ріг;

Косоокий=косий + око;

Паровоз=пара + возити.

Або: Складіть основи двох слів і поясніть значення утворених слів.

Зорі + падати= зорепад;

Ліс + парк=лісопарк;

Сніг+ ходити=снігохід...

У ході роботи над текстом, аби учні усвідомили головну думку тексту учням пропонуються такі завдання:

1. Знайди, прочитай частину тексту, де автор передає своє ставлення до зображуваного.
2. Прочитай і перебудуй деформований план відповідно до тексту.
3. Прочитай текст і розмісти готові заголовки до поділеного на частини тексту.
4. Прочитай і добери уривки з тексту до ілюстрацій.
5. Прочитай частину тексту і подумай, про яку рису характеру персонажа говориться в ній.
6. Прочитай і добери до кожної частини оповідання прислів'я.
7. Ознайомся з текстами і подумай, чим вони схожі між собою.

Особливу увагу слід приділяти вправам на усвідомлення змісту речення. Для цього відібрати окремі речення, або вилучені з тексту, що читається.

1. Однакові чи різні за змістом? Скласти три речення так, щоб два з них мали однаковий зміст, висловлений за допомогою різних мовних засобів. Третє речення повинно відрізнитися від інших за змістом.

Наприклад, за оповіданням В. Сухомлинського «Дуб під вікном»:

а) Лісник побудував хату і посадив поруч дуба.

б) Лісник побудував хату поруч з молодим дубом.

в) Лісник побудував хату, а поруч посадив дуба.

2. а) Дуб розрісся так, щоб стукав сіллям у вікно.

б) Дуб розрісся так, що заступив вікно.

в) Дуб розрісся так, що затінив сіллям вікно.

3. а) Зрубайте дуба, дідусю, бо темно в кімнаті.

б) Зрубайте дуба, дідусю, тому, що темно в кімнаті.

в) Зрубайте дуба, дідусю, адже темно в кімнаті.

4. а) Щоб зберегти дуба, дідусь вирішив перенести хату на нове місце

б) Оберегаючи дуба, дідусь вирішив перенести хату на нове місце.

в) Щоб зберегти дуба, дідусь вирішив трохи перебудувати хату.

2. «Скласти речення». Кілька речень поділено навпіл і подано в довільному порядку. Мовчки прочитайте і з'єднайте ці частини. Наприклад:

Що деякі птахи вилуплюються взимку; Адже не всі знають.

Але нічого не боїться; можна всього навчитися.

Перелік цих вправ націлений на загальне ґрунтовне розуміння цілого тексту.

Працюючи над текстом, необхідно добирати такі завдання, в яких використано:

- а) виконання певної дії, як засіб прочитаного;
- б) вибір правильної відповіді, серед запропонованих вчителем;
- в) аналіз тексту за опорними словами чи планом.

Працюючи над розумінням тексту, необхідно добирати завдання кількох рівнів: (хто? що? де? коли? тощо)

Необхідно прослідковувати взаємозв'язок між почутими або прочитаними фактами, виокремлювати порядок подій і осіб реалізації дій.

Для досягнення цієї мети слід використовувати такі види роботи:

1. «Склади текст» Текст розділяється на частини, кожна з яких дається на окремій картці. Прочитай текст мовчки, визнач порядок фрагментів, пронумеруй картки. Прочитай текст вголос.

Вони з білими пелюстками та жовтуватими серединками.

На луках ростуть ромашки лікарські.

Квіточки розміщені на тоненьких гнучких стеблах.

2. «Дай назву» Вибери влучний заголовок:

Ромашка. Ромашки лікарські. Квіти на луках.

3 «Знайди вказану частину». Прочитай текст. Знайди і підкресли речення у якому розповідається про те кому і за що був вдячний пастух.

У лузі паслося стадо кіз. Пастух втомився й заснув. Вовк підкрався та й схотів одну козу. У пастуха був собака-вівчарка. Він наздогнав вовка і відбив козу. Пастух був вдячний вірному другові.

4. «Постав запитання» Учніві пропонується самостійно прочитати текст, який попередньо розділений на частини і ставить запитання до кожної частини.

5. «Здогадайся що далі?». Вправа спрямована на розвиток важливого читацького вміння-передбачати розвиток думки у тексті.

Ласунка

Мурка була дивною кішкою. Вона любила солодкий мед. Одного разу Мурка грілась на сонечку. Тут вона почула знайомий запах. Кішка відкрила зелені очі й вирушила до заповітної мети...

(другу частину тексту пропонується прочитати після дитячих висловлювань).

Перед вуликом ласунка встала на задні лапки. Сунула мордочку у вулик. І раптом пролунало кошаче скімтіння. Мурка кинулась у куці і більше ніколи не лізла у вулик.

В додатках А, Б наведені зразки вправ і завдань, які доцільно використовувати при вивченні правильної вимови звуків. Завдання несуть навчально-ігровий характер [31].

Програмовий матеріал насичено творами усної народної творчості. Таким чином, ми не просто даємо навчальний матеріал, а за допомогою фольклору розвиваємо особистісні якості школяра.

Отже, основне місце у системі вивчення української мови засобами аудіювання належить вправам, адже системність у засвоєнні теоретичного та практичного матеріалів є запорукою швидкого засвоєнню знань, умінь і навичок. Вправи повинні нести рівневий характер, адже націлені на кожного учня, ураховуючи його рівень навчальних здібностей.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження формування аудіативних умінь учнів 3 класу засобами інформаційно-комунікаційними технологіями дають підстави для таких висновків:

1. Аналіз наукової літератури сприяв глибокому дослідженню даної теми. У роботі проаналізовано наукові праці та наукові джерела з лінгводидактики, психолінгвістики, психології, педагогіки. Виділено наступні поняття – «мовлення», «мова», «аудіювання», «аудіативний матеріал», «аудіативні вміння», «медіа», «технології», «інформаційно-комунікаційні технології». На основі психолого-педагогічних джерел та педагогічному спостереженню встановлено взаємозв'язок між основними компонентами мовлення школяра, засобами впливу на розвиток аудіативного сприймання учня. Досліджено, що розвиток аудіативних умінь потребує врахування вікових особливостей школярів.

2. Розглянуто науково-теоретичні підходи до формування розвитку аудіативних умінь і навичок учнів на уроках української мови із застосуванням ІКТ-технологій. Використання загальнодидактичних принципів на уроках(наочності, посильності, активності, систематичності та послідовності, перспективності і наступності, гуманізації), принципи концентричності, системності.

3. У результаті дослідження нами з'ясовано проблеми використання мультимедійних засобів на уроках української мови в початкових класах. Визначено основні системні засоби, використання яких підвищує активність дитини та підкріплює її знання з теми.

4. За результатами дослідження виявлено неоднозначне ставлення вчителів початкових класів до застосування ІКТ-засобів на уроках української мови. ІКТ-засоби мають нести певну доцільність, та не завжди мають змогу займати більшу частину освітнього процесу.

5. Застосування ІКТ-засобів представлено системою підготовчих, текстових і ситуаційних вправ різного характеру із мультимедійною підтримкою на основі апаратних та програмних засобів. Вправи характеризуються навчально-пізнавальною та практичною спрямованістю на опанування видів мовленнєвої діяльності, набуття досвіду володіння мовою. Завдання підбрано з урахуванням гігієнічних вимог до застосування мультимедійних засобів, які продемонстрували ряд можливостей для різнобічного нетрадиційного наочного осмислення учнями предметного матеріалу.

Дослідження показало, що застосування мультимедіа сприяє кращому зоровому сприйманню, розвиває пам'ять та логіку, які є головними складниками аудіативних умінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Е.В. Подготовка студентов к работе по формированию языковых понятий у младших школьников // Начальная школа. - 1989.-№11.- С. 65-67.
2. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / За загальною редакцією Олександри Сербенської: Посібник. – Львів: Світ, 1994. – 152 с.
3. Бадер В. Розвиток орфоепічних умінь першокласників // Початкова школа. - 1997. – №7. – С. 9-10.
4. Бадер В. І. Удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів // Педагогіка і психологія. – 1998. – №4. – С. 31-36.
5. Білецька М. А. Українська мова в 2 класі чотирирічної початкової школи. – К.: Основи, 1997. – 127 с.
6. Богун М. І. Методика навчання української мови у дошкільних закладах. - К.: Вища школа, 1993. - 328 с.
7. Бойко В. Проблема орфоєпії української літературної мови // Мовознавство. – 1987. - №11. – С. 12-14.
8. Бородич А. М. Методика розвитку речі дітей. - М.: Просвещение, 1981.-255 с.
9. Варемус К.І. Пізнавальні завдання орфоепічного змісту для учнів початкових класів // Початкова школа – 1999.– № 8.– С. 53-56
10. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів // Поч. школа. - 1991. - №2. - С. 28-31.
11. Василевська М.В. Інтегровані уроки // Поч. школа. - 1996. - №11. - С.11-12.
12. Вашуленко М. Навчання української мови в 2 класі // Початкова школа. – 2003. – №1. – С. 42–46.

13. Вашуленко М. С. Державний освітній стандарт з української мови (початкова ланка) // Початкова школа. - 1997. - № 2. - С.2-5.
14. Вашуленко М. С. Орфоепія і орфографія в 1-3 класах. – К.: Рад. школа, 1982. – 104 с.
15. Винницький В. М. Наголос у сучасній українській мові. - К.: Рад. шк., 1984. – 162 с.
16. Гапонова С. В. Навчання розуміння аудіотекстів учнів молодших класів середньої школи // Іноземні мови – 1996 – № 2 – С. 9-17.
17. Головащук С. І. Складні випадки наголошення слів: Словник-довідник. – К.: Либідь, 1995. – 113с.
18. Горбунцова Т. Ю.Цікаві вправи та ігри на уроках української мови у початкових класах. – К.: Рад. школа, 1996. – 120с.
19. Гудзик І. П. Аудіювання українською мовою : посіб. / І. П. Гудзик. – К. : Педагогічна думка, 2003. – 144 с.
20. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
21. Дорошенко С. І. та ін. Методика викладання української мови: Навч. пос. – К.: Вища школа, 1992. – 380 с.
22. Елухіна Н. В. Обучение аудированию в русле коммуникативно-ориентированной методики // ИЯШ. – 1989 – № 2 – С. 28-36.
23. Жовтобрюх М. А. Про деякі тенденції в розвитку сучасної української орфоепії // Українське усне літературне мовлення. - К.: Наук, думка, 1967. – С. 124—136.
24. Зимняя И.А. Лингвopsиxология речевой деятельности. М.: Моск. психол.-социал. институт; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2001. 432 с.
25. Капацина В. І. Вивчення наголосу // Початкова школа. – К., 1994. – №5. – С. 13-15.
26. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. Писемне та усне ділове спілкування. – К., 1982. – 142с.
27. Комм А. Г. Речевая деятельность. М.: Педагогика, 2000. 236 с.

28. Леонтьев А. Н. Развитие мотивов учебной деятельности ребенка. М.: Смысл, 1946. 182 с.
29. Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Українська мова: Навчальний посібник. – К., 1998. – С.18-43.
30. Мельник Т. Нове життя нового прагне слова// Урядовий кур'єр. – 1999. – № 10. – С.8.
31. Менчинская Н.А. Речевая деятельность. М.: Педагогика, 1998. - 237 с.
32. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / кол. авт. за ред. М. І. Пентиліук. – Ленвіт, 2004. – 400 с.
33. Наконечний С. Ф. Орфоепічні норми та їх значення // Укр. мова і літ. в шк. – 1958.- №1. – С. 60-72.
34. Німчук В. Історія українських правил // Українська газета. – № 8 (200). – 2001. – 128с.
35. Пазяк О. М., Кисіль Г. Г. Українська мова і культура мовлення: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1995. – 239 с.
36. Програма для середньої загальноосвітньої школи 1-2 класи. – К.: Початкова школа. – 2001. – 296 с.
37. Пруссаков Н. Н. Трудности при обучении аудированию звучащего текста. - М., 1981 - № 5 – С.57-62.
38. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии/ сост. послесл. А. В. Брушлинский, К. А. Абульханова-Славская. Спб.: Питер, 2002. 720 с.
39. Техніка екранного мовлення: Навчальна програма / Київ. нац. Ун-т ім. Т. Шевченка/ Укл. Ю. П. Єлісовенко. – К. 2002. – 28 с.
40. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова. Фонетика. Орфоепія. Графіка і орфографія. Завдання і вправи: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1995. – 154с.
41. Хорошковська О.Н., Охота Г.І. Українська мова: Усний курс: Підручник для 1 класу шкіл з російською мовою навчання. – К.: Освіта, 2002. – 159 с.

ДОДАТКИ

Додаток А. Система вправ різних видів для роботи над наголошенням слів у початковій школі

Наведемо систему вправ різних видів для роботи над наголошенням слів у початкових класах.

1. Прочитайте, правильно наголошуючи слова.

Замок закрила я на замок,

Дощик пішов і замок змок.

В замок не втраплю, заржавів замок,

Бо він під дощиком замок.

2. Користуючись пам'яткою, встав пропущені букви в таких словах: *гр....чаний, пл....че, з...рно, с...стра, в...рба, з...ма.*

Пам'ятка

1. Постав знак наголосу.
2. Визнач ненаголошені *е, и*.
3. Зміни слово або добери однокореневе, щоб ненаголошений звук став наголошеним: *село – села.*
3. Розстав правильно наголоси у словах потішки.

Бором брів бобер до брата

Борошна собі набрати,

Бо бобриха й бобреньята

Будуть бульби виробляти.

4. З поданих букв склади і запиши слова. Постав наголос.

у, к, р, о

урок

е, в, а, с, ш

весна

і, м, т, с, о

місто

<i>я, д, е, т, л</i>	<i>дятел</i>
<i>о, м, а, в</i>	<i>мова</i>
<i>і, ч, р, а, к</i>	<i>річка</i>
<i>О, ш, к, а, л</i>	<i>школа</i>

5. Гра «Хто більше?». Записати якнайбільше трискладових слів з наголосом:

- а) на першому складі (*яблуко, мачуха...*);
- б) на другому складі (*сметана, підлога...*);
- в) на третьому складі (*молоко, інженер...*).

6. Завдання-жарти.

А ви розумієте?

- *Завтра у мене день народження. Мені пошили плаття з а'тласу.*
- *З а'тласу? Та ти що?*
- *З а'тласу. Він такої рідкісної білизни!*
- *Біли'зни? То з чого тобі плаття пошили: з біли'зни чи а'тласу?*
- *Та з а'тласу ж!*
- *Не розумію - як можна пошити плаття з паперу?*

Чому виникло непорозуміння?

7. На якому складі наголос.

Керівник гри називає слова. Учні на пальцях або картками з цифрами показують, який склад наголошений.

Для цієї гри можна використати такі слова:

- 1) з наголосом на першому складі: *баба, батько, булка, варта, вилка, возик, волик, вудка, гайка, голос, дружба, диня, жито, заступ, каса, качка, крапка, лижа, ліки, льотчик, мало;*
- 2) з наголосом на другому складі: *бджола, брова, буквар, букет, вага, води, гайок, гараж, краса, косар, лимон, врожай, ішак, кажан, народ, низький, нора, орел, осел.*

8. Спіймай слово з наголосом на другому складі.

Керівник гри проказує слова. Учасники плескають у долоні, коли почують слова з наголосом на другому складі.

Для цієї гри можна використати такі слова: *зошит, село, плече, сестра, книжка, темний, димлять, життя, море, буряк, байка, герой, весна, зима.*

9. Прочитай слова. Запам'ятай, як вони наголошуються.

Шофер, дочка, український, старий, новий, одинадцять, чотирнадцять, дрова, столяр.

- Спиши спочатку слова, у яких наголошений перший склад, потім - другий, далі - третій. Підкресли наголошені склади.

Голосний звук у наголошеному складі називається наголошеним. Голосний звук у ненаголошеному складі називається ненаголошеним.

10. Впізнай слово за наголосом.

- Утвори слова, додавши потрібні букви. Запиши, познач наголос.

11. Попрацюйте разом!

- Прочитайте і відгадайте загадку.

Вірно людям я служу, їм дерева стережу.

Дзьоб міцний і гострий маю, шкідників ним добуваю.

- Запишіть відгадку. Підкресліть букву, якою позначено ненаголошений голосний звук.

- Зробіть звуко-буквений аналіз слова *добуваю*.

Виконуйте так!

1. Вимовте слово вголос.

2. Назвіть послідовно всі звуки. Побудуйте звукову модель слова.

3. Поділіть слово на склади, позначте їх на моделі.

4. Визначте і позначте наголошений склад (звук).

5. Запишіть слово.

6. Вимовте окремо голосні звуки. Якою буквою позначено кожний звук?

7. Вимовте приголосні звуки. Якою буквою позначено кожний звук?

12. Прочитай і спиши слова.

Золотий, кам'яний, холодний, розумний.

- Познач наголос. Підкресли наголошені склади.

- Добери до кожного слова спільнокореневе, яке відповідало б на питання що? Запиши.

13. Прочитай слова. Визнач, який по порядку склад у них наголошений.

- Зміни слова так, щоб наголос перейшов на другий склад.

*зірка - зірки нитка -...казка -... ложка -...шапка -... картка -...стежка -...
брунька -...*

- Запиши слова парами, познач наголос. Запам'ятай, як вимовляються ці слова.

14. Прочитай скоромовку і вивчи її напам'ять.

В понеділок на урок прийшло сорок сорок.

- Запиши скоромовку з пам'яті. Перевір написане за підручником.

- Постав знак наголосу в словах. Поясни значення слів *сорок* і *сорок*.

15. Спиши слова, познач наголос.

Коси, брати, дорога.

- Зміни наголос так, щоб змінилося значення слів. Усно склади з цими словами речення.

- До слова *дорога* добери слово, протилежне за значенням.

16. Прочитай і спиши речення.

1. *Зелені ще немає, але сніг уже розтав.*

2. *Бруньки набубнявіли. Незабаром з'являться зелені листочки.*

3. *Добра людина хоче добра усім людям.*

4. *Косарі поставили в ряд свої коси.*

5. *Коси, косо, поки роси!*

- Познач наголос у виділених словах. Постав до них питання.

- Знайди в одному реченні відгадку до загадки.

Намистиночки нові

ніч згубила у траві.

Вранці сонечко устало -

намистинки позбирало.

Додаток Б. Система вправ різних видів для роботи над вимовою слів у початковій школі

Наведемо зразки цікавих матеріалів до розділу «Приголосні звуки».

I. Губні приголосні звуки [п], [п'], [б], [б'], [м], [м'], [в], [в'], [ф], [ф']

1. Прочитайте вірш, чітко вимовляючи губні звуки у складах і словах.

Не цурайтесь того слова,

Що мати співала,

Як малого сповивала,

З малим розмовляла.

2. Прочитайте скоромовки, виразно вимовляючи губні звуки.

Бабрались в брудній баюрі

Два бобри брунатно-бурі. -

Правда, брате бобре, добре?

- Дуже добре, брате бобре!

3. Прочитайте приказки та прислів'я. Спишіть ті, де трапляються слова з коренем *мудр-*, *мов-*. Підкресліть букви, що позначають губні приголосні.

- *Вмієш казати, вмій і мовчати.*
- *Мудрий з півслова розуміє.*
- *Доброму слухачеві й півслова вистачить.*
- *Мовчання сотні слів варте.*
- *Слово срібло, мовчання - золото.*

4. Прочитайте загадки, відгадайте їх. Особливу увагу при читанні звертайте на вимову губних приголосних. Відгадки запишіть, підкресліть букви, що позначають тверді губні приголосні.

Рідке, а не вода, біле, а не сніг. (*Молоко*)

Ногами у воді зав'яз.

Вода до пояса якраз.

Він простягнувся над водою.

Два береги з'єднав собою. (*Міст*)

Я веселенький звірок:

Плиг з ялинки на дубок. (*Білка*)

Попід лісом котилася діжа з тістом. (*Місяць*)

5. Замініть тверді губні приголосні напівпом'якшеними. Прочитайте утворені слова.

Вил (*віл*), бик (*бік*), вити (*віти*), умити (*уміти*), пити (*піти*), миша (*Міша*), би
ла (*біла*), бий (*бій*), мий (*мій*).

6. Звук [ф] замініть будь-яким іншим так, щоб утворилися нові слова.

Фото (*лото*), фара (*пара*), фазан (*казан*), фанера (*манера*), шафа (*шана*), фарш
(*марш*), форма (*норма*), Уфа (*ура*), кафе (*каже*), факт (*такт*), фантик (*банти
к*), фарс (*барс*), фіалка (*піалка*), верф (*верх*).

II. Передньоязикові свистячі приголосні [с], [с'], [з], [з'], [ц], [ц'].

7. Прочитайте вірш, виразно вимовляючи тверді та м'які свистячі приголосні.

Вітер в гаї не гуляє,

Вночі спочиває;

Прокинеться - тихесенько

в осоки питає: «Хто се, хто се по сім боці

Чеше косу? Хто се?

Хто се, хто се по тім боці

рве на собі коси?

Хто се? Хто се?» - тихесенько

Спитає, повіє.

Та й задріма, поки неба

Край зачервоніє.

8. Прочитайте скоромовки, зважаючи на вимову свистячих приголосних. Які з цих приголосних дзвінки, які глухі? Випишіть слова, у яких є м'які зубні [с'], [з'], [ц']:

Коза в лузі - лоза в тузі.

Бери лозу, жени козу.

***

Коза казала козенятам,

Щоб зачиняли завжди хату.

Очиці у вовчиці, наче блискавиці.

***

У сіни Мусій сіно носив.

9. Прочитайте приказки і прислів'я. Запишіть їх, підкреслюючи букви, що позначають свистячі приголосні.

- *Або розумно сказати, або зовсім змовчати.*
- *Молодець проти овець, а проти молодця і сама віця.*
- *Дивиться лисицею, а думає вовком.*
- *За один раз не зітнеш дерева враз.*
- *Хто за все береться, тому нічого не вдається.*

10. Прочитайте і відгадайте загадки, запишіть їх. Букви, що позначають м'які свистячі приголосні, підкресліть двома рисками, а ті, що позначають тверді, - однією.

Хто вона?

Сидить хитра баба на верхівці граба.

«Ой не злізу з граба! - каже діткам баба.

- Вдень люблю я спати,

А вночі - літати».

***

Заховалася в траві дивачка -

Елегантна і прудка конячка:

Білих і чорних смужок багато.

Розмальовані ходять мама і тато,

А лоша смугасте стрибає завзято.

11. Замініть приголосні [с], [з] м'якими [с'], [з']. Які слова у вас утворились?

Сила (*сіла*), сил (*сіль*), сипати (*сіпати*), саду (*сяду*), сиру (*сіру*), оси (*осі*) сини (*сіни*), квас (*квась*), перелаз (*перелазь*), зліз (*злізь*), на вози на *возі*), рис (*рись*)

III. Передньоязикові зубні приголосні [т], [т'], [д], [д'], [п], [п'].

12. Прочитайте вірш, чітко вимовляючи передньоязикові зубні звуки.

У всіх людей своя святиня,

Куди не глянь, де не спитай,

Рідніша їм своя пустиня.

Аніж земний в пустині рай,

Їм красить все їх рідний край.

Нема без кореня родини.

А нас, людей, без Батьківщини.

13. Прочитайте скоромовки, виразно вимовляючи тверді та м'які передньоязикові зубні звуки.

Одиничка - одиначка,

Неабияка дивачка!

Одиничці все однак,

Що й сусіда - одинак!

***

У домі Діми дим.

Ой, ходім туди, ходім

Рятувати Дімін дім.

14. Прочитайте загадку. Відгадку запишіть, підкресліть букви на позначення твердих звуків [д], [т], [н] і м'яких [д'] [т'] [н'].

Вона тоненька та міцна,

латає кожухи і свитки.

І зветься штука чарівна -

Ви здогадались, дітки?... (Нитка)

IV. Передньоязикові сонорні звуки [р], [р'], [л], [л'].

15. Прочитайте вірш, чітко артикулюючи приголосні [р], [л], [р'], [л'].

Рано-вранці вийшов рак

Сіять моркву, кріп і мак.

Говорив рак раченятку:

- Підготуй гарненько грядку!

16. Прочитайте скоромовки, звертаючи особливу увагу на вимову приголосних [р], [л], [р'], [л']. Спишіть скоромовки, підкресліть звертання.

Росте липа коло Пилипа,

Пилип біля липи очима кліпа.

***

Не клюй, курко, крупку,

Не кури, котику, люльку.

17. Спишіть прислів'я та приказки, у яких йдеться про тварин і птахів. Букви на позначення приголосних [л], [л'] підкресліть.

- *Брехнею світ пройдеши, та назад не повернешся.*
- *Рада б душа в рай, та гріхи не пускають.*
- *Овечку стрижуть, а баран трясеться.*
- *Не плюй у криницю, бо прийдеши по водицю.*

V. Передньоязикові злиті (аффрикати) [дж], [дж'], [дз], [дз'].

18. Прочитайте вірш, правильно вимовляючи африкати.

Без веселого джмеля

Посмутнішала б земля.

Він весною у садку

Носить золото пилку.

Добре трудяться джмелі,

Щоб цвіло все на землі.

19. Прочитайте скоромовки, зліто артикуючи приголосні [дж], [дж'], [дз], [дз']. Випишіть слова, у яких є зазначені звуки, відповідні буквосполучення підкресліть.

Ведмедику-ледащо,

На пасіку вліз нащо?

Буду джмеликом дзижчати.

Буду мед я куштувати.

20. Спишіть прислів'я та приказки. Підкресліть буквосполучення на позначення звуків [дж], [дж'].

- *Одна бджола багато меду не наносить.*
- *Бджола мала, а й та працює.*
- *Бджола летить, де мед пахтить.*
- *Бджоли раді цвіту, люди раді меду.*
- *В кого бджоли, в того і мед.*
- *Добру людину бджола не кусає.*

VI. Передньоязикові шиплячі звуки [ш], [ш'], [ж], [ж'], [ч], [ч'], звукосполучення [шч].

21. Прочитайте вірш; чітко вимовляючи тверді і напівпом'якшені шиплячі звуки.

Жабка вчила жабенятко

Жваве квакати в калюжі.

Жабеня сказало жабці:

- Горло вже втомилось дуже.

22. Прочитайте скоромовки, чітко артикулюйте шиплячі приголосні.

Жовте жито жук жував

і з Женею жартував.

Жартом-жартом - і у Жені

жовтий жук живе у жмені.

***

Сів шпак на шпаківню,

заспівав шпак півню:

- Ти не вмієш так, як я,

Так, як ти, не вмію я.

23. Прочитайте прислів'я. Спишіть речення, де переважає звук [ш].

- *Менше говори - більше діла твори.*
- *З добрим дружись, а лихих стережись.*
- *Для мишки нема звіра страшнішого від кішки.*
- *Під лежачий камінь вода не тече.*

24. Замініть звук [ш] звукосполученням [шч]. Запишіть слова, що утворилися, проставте наголос.

Плюш (*плющ*), шабель (*щабель*), шипучий (*щипучий*), Шурик (*щурик*),
пишу (*пищу*), шип (*щип*).

VII. Задньоязикові приголосні звуки [г], [г'], [к], [к'], [х], [х'], [г], [г'].

25. Виразно прочитайте вірш, звертаючи увагу на вимову задньоязикових приголосних.

Гуси гучно гелготали,

горобці зерно клювали.

Гонять гуси горобців,

голубок на танок сів.

26. Прочитайте скоромовки. Випишіть такі, у яких переважають звуки [к], [к'], [г].

Гуска грає на гітарі.

Гелотить гусак гагарі.

Горобець гука грака.

Гава гатить гонака.

VIII. Дзвінки ([б], [д], [д'], [г], [ж'], [з], [з'], [г], [дж], [дз], [дз']) і глухі ([п], [т], [т'], [к], [ш], [с], [с'], [х], [ч], [ц], [ц']) приголосні.

27. Прочитайте вірш. Знайдіть пари слів, що розрізняються дзвінками і глухими приголосними. Випишіть їх, підкресливши букви на позначення протиставлених дзвінких і глухих приголосних.

В дощ шукав у лісі *гриб*,

Й захворів тепер на *грип*.

Лікував я довго *зуб*,

на обід поїв лиш *суп*.

28. Прочитайте поданий текст. Знайдіть пари слів, приголосні у яких утворюють пари за глухістю-дзвінкістю. Випишіть їх, букви на позначення протиставлених приголосних підкресліть.

Сьогодні малята копають *грядки*:

уперше в житті вони садять *квітки*.

Від цього і радість у них на лиці,

і сонце вітає малих: - Молодці!

29. Прочитайте вірші, виразно вимовляючи наголошені і ненаголошені голосні.

В сад загляне - білий цвіт.

В поле йде - зелений слід.

Де не буде місяць травень.

Виростають квіти й трави.

ІХ. Голосні звуки [е], [и], [і], [а], [о], [у].

30. Прочитайте вірш, виразно вимовляючи наголошені і ненаголошені голосні.

Зайчик в поле поскакав,

Видно пару вушок.

За ним песик: гав, гав, гав!

Ловить за кожушок.

31. Прочитайте образні порівняння, скоромовки, прислів'я, приказки і загадки про тварин. Звертайте увагу на чітку вимову голосних. Поясніть значення прислів'їв. Опишіть одну з тварин, про яких ви прочитали або розповіли. Згадайте, які казки присвячені цим тваринам.

Вовк   *Порівняння*   Голодний, як вовк.

Скоромовки

Очиці у вовчиці, наче блискавиці.

Вовк-вовцюг вівцю волік,

Вона вовку вила в бік.

Як завив же вовк-вовцюг,

Миттю випустив вівцю.

Прислів'я та приказки

Вовка ноги годують.

Вовка як не годуй, він усе в ліс дивиться.

Ми про вовка, - а вовк суне.

Не за те вовка б'ють, що сірий, а за те, що, овечку з'їв.

Загадки

Сірий, зубастий,

По полю блукає.

Ягнят шукає. (Вовк)

32. Прочитайте вірш. Знайдіть у них слова з літерами **я, ю, є, ї**. Скільки звуків вони позначають?

О мово рідна! Золота колиско,

в яких краях не побувала я, -

з тобою серцем і по-українськи

я вимовляю мамине ім'я.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ
ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Деменська Яна Ігорівна

учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
  - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
  - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
  - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

16.04.21

(дата)

(підпис)

Яна Деменська

(ім'я, прізвище)